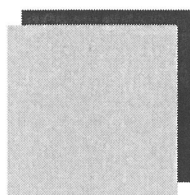

УДК 39

ISSN 1409-6404

Е Т Н О Л О Г ETHNOLOGIST

18

ЕТНОЛОГ	бр.18	стр.1-236	СКОПЈЕ	2017
---------	-------	-----------	--------	------

УДК 39

УДК 39

ISSN 1409-6404

ISSN 1409-6404

Издавач:

Македонско етнологско друштво

и ЈНУ Институт за фолклор
„Марко Цепенков“ - Скопје

Editor:

Macedonian Ethnological Association

and Institute of folklore
„Marko Cepenkov“ - Skopje

Главена и одговорен уредник:

проф. д-р Анета Светиева

Editor in chief:

Prof. Aneta Svetieva, PhD

Редакција:

проф. д-р Анета Светиева
проф. д-р Мирјана Мирчевска
проф. д-р Зоранчо Малинов
проф. д-р Весна Петреска
д-р Мери Стојанова

Editorial board:

Prof. Aneta Svetieva, PhD
Prof. Mirjana Mirchevska, PhD
Prof. Zorancha Malinov, PhD
Prof. Vesna Petreska, PhD
Meri Stojanova, PhD

Секретар:

д-р Зоранчо Малинов

Secretary:

Zorancha Malinov, PhD

Печати:

Алфа 94 МА – Скопје

Printed by:

Alfa 94 MA - Skopje

Тираж:

350

Copy printing:

350

СОДРЖИНА

МАТЕРИЈАЛИ ОД СИМПОЗИУМОТ НА ТЕМА: „РЕТРОСПЕКТИВИ И ПЕРСПЕКТИВИ НА МАКЕДОНСКАТА ЕТНОЛОГИЈА И ФОЛКЛОРИСТИКА“, одржан на 12-ти октомври 2017 година во Скопје

Мирјана Мирчевска, Развојот и улогата на Институтот за етнологија и антропологија во контекст на образованието и етнолошките проучувања во Македонија.....7

Зоранчо Малинов, Весна Петреска, Придонесот на Институтот за фолклор „Марко Цепенков“ во развојот на македонската етнологија...20

Ели Луческа, Почетоците и развојот на истражувањата од областа на етнологијата и етногенезата во ЈНУ Институт за старословенска култура - Прилеп.....40

Татјана Ѓорѓиовска, Ретроспектива на музејската дејност во Музејот на град Скопје.....47

Славица Христова, Каде отиде светот? И векот?.....59

Оливера Цартовска Тачевска, Формирање на нови обреди во современ контекст.....67

Владимир Боцев, Обредот курбан во етнографскиот предел Пијанец во деведесеттите години на 20 век и неговата современа состојба.....81

Боре Неделковски, Селските слави во Горни села – Скопско.....91

Трајан Ристовски, Современа состојба на обредноста околу раѓањето - на примери од Штипско и Овче Поле.....113

Катерина Петровска-Кузманова, Фолклористичките погледи на Васил Иљоски.....122

Кристина Димовска, Баба Јага – вештерка или старица?.....136

Иван Котев, Генезата на македонската народна песна од Струмичко (врз примери снимени од авторот на прилогот).....146

Родна Величковска, Улогата на жената во македонската традиционална обредно-пејачка култура.....164

Горанчо Ангелов, Зурлата во Република Македонија во публикации од странски истражувачи.....180

Стојанче Костов, Видеозаписите на етнокореологот Михаило Димоски во Архивот на Институтот за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје...188

Емилија Апостолова Чаловска, Кон проучувањето на црквата Св. Спас во с. Драчево, Скопско - потекло, типологија, влијанија.....197

ПОВОДИ, ПРИКАЗИ

Анета Светиева, „Бог да бие кој прв почна...“ - еден британски документ од крајот на Втората светска војна.....216

Анета Светиева, Приказ на книгата: „Голо Брдо, Од материјалите на балканската експедиција на РАН и СПБДУ во 2008–2010 година“.....223

Анета Светиева, IN MEMORIAM, Петар Влаховиќ (1926-2016).....228

Јасемин Назим, IN MEMORIAM, Сања Димовска (1967-2016).....232

**МАТЕРИЈАЛИ ОД СИМПОЗИУМОТ НА ТЕМА:
„РЕТРОСПЕКТИВИ И ПЕРСПЕКТИВИ НА МАКЕДОНСКАТА
ЕТНОЛОГИЈА И ФОЛКЛОРИСТИКА“
ОДРЖАН НА 12-ТИ ОКТОМВРИ 2017 ГОДИНА ВО СКОПЈЕ**

Горанчо Ангелов (Штип, Македонија)*

ЗУРЛАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ПУБЛИКАЦИИ ОД СТРАНСКИ ИСТРАЖУВАЧИ

Апстракт: Музичките инструменти како дел од нематеријалното културно наследство предизвикувале одреден интерес кај бројни истражувачи кои во своите публикации опфаќаа повеќе сегменти поврзани со самиот инструмент. Во трудов ќе направиме осврт на досегашните истражувања кои го опфаќаат музичкиот инструмент зурла на територијата од денешна Република Македонија, како и здобиените сознанија од овие истражувања кои ни го трасираат патот за денешните теренски истражувања и овозможуваат продлабочени компаративни студии кои се базираат на истражувањата спроведени во различни временски периоди и социо-политички прилики.

Клучни зборови: зурла, Македонија, странски истражувачи, терен

Вовед

Со секоја зададена научна тема, односно фокусирањето на одредена проблематика, еден од најважните чекори е пребарувањето на претходните истражувања кои на некој начин ја опфаќаат или задираат поставената тема. При анализата на материјалите треба да се земе во предвид временскиот период во кој се вршени, а потоа и објавувани стекнатите теренски сознанија. Конкретно, имајќи ги во предвид различните политички влијанија во кои во минатото запаѓала територијата на денешна Р Македонија, претпоставуваме дека се можни и одредени за нас негативни културолошки аспирации. Овие аспирации можат да водат и кон необјективно прикажување на реалната состојба и присвојување на она што е наше или подметнување на нешто туѓо, кое треба да се прифати како наше. Секој оној кој што се занимава со истражување на нематеријалното културно наследство на Р Македонија, таложено од длечното минатото, кое воедно е и идентификатор на нашиот народ, треба да очекува дека може да најде на одредени неконкретности или докрај недефинирани информации. Со самото тоа што наидуваме на публикации кои конкретно ги опишуваат традициите на истражуваните региони, имаме можност од денешна инстанца да увидеме колку од кажаното се задржало, колку исчезнало или

* Горанчо Ангелов е магистер по етномузикологија и вонреден професор на Музичката академија на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип.

евентуално, колку од кажаното било објективно или субјективно прикажано или било прилагодено на афинитетите и аспирациите на одредени наметнати традиции. Преку анализа на објавуваните материјали во различни временски периоди, денешниот истражувач може да го состави мозаикот од информации и да дојде до сопствен заклучок. За нас од голема важност е споменувањето на некои топоними (региони, градови и села) каде населението, без разлика какво и чие било политичкото влијание во минатото, успеало да си ги одржи локалните социјални и културни традиции, кои можеби во помала мера, но се задржани до денес и претставуваат огледало на нашето минато.

Значењето на претходните истражувања

Многу често велíme дека било каква запишана па и кажана информација во која се споменува предметот на нашиот интерес за нас е од големо значење, бидејќи ни го трасира патот по кој ние понатаму би продолжиле. Нашиот интерес е свртен кон музичкиот инструмент зурла, што подразбира континуираната потрага на објавените публикации кои се резултат на теренските истражувања вршени од странски истражувачи кои во своите трудови ја опфаќаат и зурлата во Македонија. Кога велíme странски истражувачи мислиме на истражувачи кои не потекнуваат од територијата на денешна Република Македонија и за кои сметаме дека се објективни во произнесувањето на научните информации. Овие истражувања опфаќаат различни аспекти поврзани со употребата на зурлата на територијата на која се простира денешна Р Македонија, како и сознанија за музички и ерголошки карактеристики на зурлата и ни овозможуваат да направиме компарација со некогашната и денешната состојба и улога на овој инструмент.¹ Во продолжение ќе ја претставиме работата на неколку странски истражувачи за кои сметаме дека се мошне објективни во произнесувањето на нивните сознанија, а кои се резултат на нивните лични теренски истражувања. За нас уште поважно е што нивните истражувања ги поткрепуваат и со претходните истражувања што укажува на континуитетот на употребата на зурлата кај нас.

Зурлата во странските публикации

Како еден од првите трудови до кои имавме можност да дојдеме е објавениот труд од српскиот фолклорист и музиколог Владимир Р.

¹ За нас се важни информациите во кои зурлата во Македонија е опфатена како директен предмет на интерес или пак се споменува компарирано со зурлите кои се употребуваат во соседните земји и региони.

Ѓорѓевиќ (Ѓorđević, 1926), труд со наслов *Скопске зајдарције*. Ова е еден од првите пообемни трудови во кој е опфатена од нас поставената тема, каде авторот зборува за изработувачите на народни музички инструменти и за изработувањето на зурла во Скопје. Ѓорѓевиќ во Скопје престојува во два наврата (1923 и 1925 г.) и пројавува интерес за работилницата за народни музички инструменти. Тој опфаќа две поколенија на изработувачи на музички инструменти, таткото Велко (Вељко) Јанев(иќ) и неговиот син Панче Јанев(иќ), како наследник на овој занает. Ѓорѓевиќ уште тогаш укажува дека е голема веројатноста тие да бидат последните мајстори на инструменти во Скопје, бидејќи опаѓал интересот за народните музички инструменти. Ѓорѓевиќ ги опфаќа инструментите кои се изработуваат во специјализираната работилница и дава опис на секој од нив, меѓу кои и за зурлата и нејзините составни делови. Пишува и за алатот кој го користат мајсторите, за материјалот од кој се изработуваат инструментите, процесот на подготовка, како и процесот на изработка на инструментите. Ѓорѓевиќ зборува и за видовите зурли и кои видови зурли во кој регион се распространети, информација која што ни овозможува денес да направиме компарација и од колку одредени видови зурли се задржале до денес, во кој регион и дали некој вид зурла мигрирал од еден во друг регион, дали се појавил друг вид на зурла, какви модификации претрпел или пак дали е намалена употребата на некој вид зурла или пак сосема исчезнал.

Следниот објавен труд во кој се здобиваме со информации за употребата на зурлата на овие простори го објавува хрватскиот фолклорист Божидар Широла, со наслов *Сопиле и зурле (Sopile i zurle)*, во кој ја опфаќа и зурлата во Македонија (Širola, 1932). Ова е еден од позначајните и пообемни трудови поврзани со зурлата во денешна Република Македонија, во кој Широла дава исцрпни податоци за потеклото, терминологијата и за употребата на зурлата, правејќи компарација со инструментот сроден на зурла, кој се користи во делови на Хрватска, наречен сопила. Широла поместува скица на скопска зурла и приложува фотографија од скопска зурла (сопственост на Етнографскиот музеј во Белград), каде ја опишува зурлата, составните делови и материјалот од кој се изработени. Приложува и неколку мелограми со зурлациска музика снимени во Гевгелија, а приложува и карта со распространетост на сопилата и зурлата во тогашна Југославија, односно во денешна Хрватска, Јужна Србија и Р Македонија.

Д-р Јарослав Маркл го објавува трудот *Лудвиг Куба у Македонији*, каде пишува за престојот на чешкиот фолклорист Лудвиг Куба во Македонија и неговите истражувања спроведени во 1925 и 1927 г., кога ги посетува градовите Охрид, Битола, Прилеп, Велес, Скопје и Штип

(Маркл, 1968). Во своите написи Куба ги опишува музичките инструменти кои ги среќава во селата и градовите, со појаснување од кого биле употребувани и прифатени одредени музички инструменти, меѓу кои и зурлата.

Германскиот музиколог и истражувач на музички инструменти Феликс Хербургер (Hoerburger, 1976) го објавува трудот *Музиката на зурли во Грција – дистрибуција и зачувување /Die zournas - Musik in Griechenland - Verbreitung und Erhaltungszustand/*. Во овој труд Хербургер зборува за употребата на зурлата во Грција, за распространетоста, за свирачите на зурла, репертоарот и контекстите на употреба и прави одредени паралели со зурлата во Република Македонија и Бугарија, како и музиката која се негува на овој инструмент. Укажува дека зурлите се свират во пар и секогаш се придружуваат со тапан. Хербургер објавува уште еден труд со наслов *Народни музички истражувања - Есеи и предавања за 1953-1984, за народни танци и инструментална народна музика /Volksmusikforschung. Aufsätze und Vorträge 1953-1984 über Volkstanz und instrumentale Volksmusik/* (Hoerburger, 1986). Во овој труд Хербургер дава опширни податоци околу потеклото, употребата на зурлата, како и околу тоа, кој ја употребува зурлата и во какви прилики во еден поширок регион, односно од Балканот, па сè до Африка, Индија и Кина. Хербургер во овој труд дава акцент на импровизацијата во зурлациската музика како музичка појава и една од главните карактеристики на фолклорната музика, појава која во зурлациската музика е присутна во голем дел од музицирањето, а која е резултат на индивидуалната подготвеност на свирачот на зурла и неговото произнесување на мелодиите.

Српскиот етномузиколог Драгослав Девик го објавува трудот за народните музички инструменти *Етномузикологија – народни инструменти*, во кој дава бројни информации поврзани со зурлата и нејзината употреба во тогашна Југославија, во која припаѓаше и денешна Р Македонија, како и во Косово, каде овие инструменти имале и сè уште имаат улога во традицијата на населението (Dević, 1977). Покрај историските податоци околу потеклото, дава опис на зурлата и составните делови и терминологија за истите, материјал од кој се изработува зурлата, како и скици на зурлата и составните делови, материјалот од кој се изработува македонската зурла и мерка (шаблон) по кој се отвораат мелодиските отвори (дупките) на зурлата. Зборува и за употребата на зурлите и начинот на свирење карактеристичен за зурлациската музика, и секако, посебната техника која Девик ја нарекува *јуџњачка*. Девик зборува и за динамичките можности на зурлата за време на репродуктивниот процес, како и формацијата во која настапуваат зурлаците, и секако, нивната придружба на тапан. Во овој

труд е приложена и апликатура на зурлата од која можеме да ги видиме тонските можности на зурлата.

Американскиот истражувач Тимоти Рајс го пишува трудот *The Surla and Tapan Tradition In Yugoslav Macedonia* /Зурлата и тапанот во Југословенска Македонија/ (Rice, 1982). Во овој опсежен труд поврзан со зурлата и тапанот во Македонија, Рајс ги опфаќа изворите кои укажуваат на присуството на зурлациско-тапанарските состави во СР Македонија, произнесува многубројни информации поврзани со употребата и начинот на пренесување на музиката, приликите во кои настапуваат зурлациско-тапанарските состави, на која етничка заедница им свират музичарите и како се гради и произнесува репертоарот. Истражувајќи ја инструменталната традиција на Ромите како етничко малцинство во Македонија, како најниска група на социјалната скала, Рајс вели дека помеѓу нив има идеални услови да се навлезе во длабочината на зурлациската традиција, која и понатаму живее помеѓу овој народ со корени во далечното минато. Авторот ги опишува и составните делови на зурлата, а детално го опфаќа и изработувањето на писката, најмалиот и најчувствителниот елемент на зурлата.

Српскиот етномузиколог Андријана Гојковиќ го пишува трудот *Терминолошке сличности музичких инструмената*, во кој поместува различни терминологии за музичките инструменти и именувања во различни региони и држави каде е присутна зурлата и инструменти слични на неа, опфаќајќи ја и зурлата во Р Македонија (Gojković, 1982). Во обемниот труд *Народни музички инструменти*, Гојковиќ е фокусирана на органологијата на народните музички инструменти (Gojković, 1989). Во овој труд таа прави опис на зурлата во Македонија, дава информции за материјалот од кој се изработува зурлата и нејзините составни делови и приложува скица со димензии и бројот на мелодиските и резонантни отвори кај малите и големите зурли. Го опишува и начинот на штимањето и постигнувањето висина кај зурлата и пишува за видовите зурли и во кои региони се употребува. Ги набројува и градовите во Република Македонија во кои се користеле различните видови зурли, а зборува и за составот на зурлациските групи и репертоарот кој тие го изведуваат.

Српскиот музиколог Роксанда Пејовиќ го пишува трудот *Представе музичких инструмената у Средњовековној Србији*, во кој го произнесува уметничкото творештво преку кое осознаваме за присуството на музичките инструменти во периодот кој го опфаќа во нејзиното истражување (Pejović, 1984). Во овој труд Пејовиќ прави согледување на музичките инструменти во историјата на уметноста и во текстуалното споменување на музичките инструменти во црковните и световните извори на српска, македонска и црногорска територија.

Зборувајќи за бројните музички инструменти кои ги среќаваме во овие извори ја споменува и зурлата, која е присутна во овој вид на творешто, со што имаме еден релевантен показател за учеството на зурлата во музичкиот живот на територијата на Р Македонија.

Од нашите досегашни трагања по публикации кои ќе ни дадат одредени информации за зурлата можеме да кажеме дека најмногу е пишувано во Бугарија. За зурлата во Бугарија, која е идентична со македонската зурла, пишуваат неколку бугарски фолклористи и етномузиколози кои произнесуваат мошне значајни сегменти поврзани со овој музички инструмент, а нивните сознанија ни служат за компаративно истражување на еден ист инструмент присутен во регионите околу Р Македонија.² Манол Тодоров во трудот *Български народни музикални инструменти* ги опфаќа музичките инструменти кои се користат во музичката практика во Бугарија. За зурлата дава своевидување за потеклото, правејќи паралела со инструментот *авлос* кој се употребувал во античка Грција, додека за современиот вид на зурлата која се користи во музичката практика на балканските народи (во Грција, тогашна Југославија, Албанија и Бугарија), вели дека таа е карактеристична за арапските народи од каде што преминала во народната практика на Балканот (Тодоров, 1973).

Илија Манолов во трудот *Зурны, зурнская музыка у некоторых балканских народов и реликтные формы в ней* (Зурлите, музиката со зурли кај некои балкански народи и реликтните форми кај нив) прави истражување за зурлите кај балканските народи (Манолов, 1974). Манолов прави пресек на застапеноста на зурлата во некои региони и во соседните земји на Бугарија, како Југославија, Албанија и Грција.

Еден од најобемните трудови за зурлата во Бугарија и воопшто за зурлата со сите аспекти, со наслов *Зурнаджийската традиција в Югозападна България* го објавуваат бугарските етномузиколози Лозанка Пејчева и Венцислав Димов. Во овој труд Пејчева и Димов опфаќаат повеќе сегменти поврзани со зурлата во светот, во Бугарија и во Р Македонија, како соседна земја во која зурлациската традиција е на некој начин најблиска со зурлациската традиција во Бугарија. Во овој труд авторите прават историски пресек на претходните истражувања од кои можеме да го увидиме и континуитетот на истражувањата и на територијата на Р Македонија, ги посочуваат изворите од кои се доаѓа до одредени сознанија околу потеклото, терминологијата и видовите зурли. Го опфаќаат и процесот на учење на зурла како важна алка во синџирот

² Слободно можеме да кажеме дека зурлите кои се среќаваат во различни географски блиски или оддалечени региони помеѓу себе скоро и да немаат видливи разлики, освен во димензиите на составните делови.

на зачувување на оваа традиција, нешто што е сосема идентично и кај зурлациската традиција во Р Македонија (Пейчева, Димов, 2002).

Последниот објавен труд кој ја опфаќа зурлата во Р Македонија е објавен во 2015 год. во САД, од страна на Мартин Кениг и Соња Тамар Симен (Koenig, Seeman, 2015). Во овој труд со наслов *Music of Macedonia - Playing 'Til Your Soul Comes out* (Музиката на Македонија – Играње додека душата не ти излезе), опфатени се истражувањата на Мартин Кениг спроведени во 1959 год., во периодот од 1966-68 год. и во 1988 год. Во овој труд среќаваме солидни податоци за потеклото на зурлата и нејзината употреба, како и делувањето на составот од зурли и тапани од Гевгелија.

Заклучок

Преку прегледот на приложената литература се обидовме да направиме пресек на објавената литература, која ја опфаќа зурлата во Република Македонија, литература која е резултат на странски истражувачи. Преку кратките анализи на приложените публикации се обидовме да направиме осврт на објавените истражувања во кои се зборува за зурлата како музички инструмент кој наоѓал примена уште во подалечното минато, но успеала да се задржи во една солидна бројка до денес. Се надеваме дека истражувањата поврзани со зурлата во иднина ќе продолжат и ќе откријат и некои до сега непознати аспекти поврзани со зурлациската традиција во Р Македонија и во останатите региони, каде овој инструмент сè уште е дел од локалната инструментална музичка традиција. Овој труд според содржаната концепција би требало да иницира и понатамошни истражувања на објавени публикации кои се почеток за секое понатамошно истражување кое би требало да продолжи од таму до каде што стигнале претходните истражувачи.

Библиографија

- Ђорђевић Р. Владимир. 1926. Скопске гајдарције и нивови музички инструменти, Скопље: Гласник Скопског научног друштва, књ. 1, св. 1-2, 384-396
- Манолов Илия. 1987. Традиционната инструментална музика од Југозападна Бугарија - Пирински крај. Софија: Државно издателство „Музика“
- Пейчева Лозанка и Димов Венцислав. 2002. Зурнаджийската традиција во Југозападна Бугарија. Софија: Бугарско музикознание - истражувања
- Пејовић Роксанда. 1984. Представе музичких инструмената у средновековној Србији. Београд: Српска академија наука и

- уметности, Посебна издања, Музиколошки институт, Посебна издања књ. DXLIX, Одељење ликовне и музичке уметности, књ. 4
Тодоров, Манол. 1973. Български народни музикални инструменти. Софиа: Наука и искусство.
- Dević Dragoslav. 1977. Etnomuzikologija III deo (instrumenti), skripta, Beograd: Fakultet umetnosti u Beogradu
- Gojković Andrijana. 1989. Narodni muzički instrumenti, Beograd: Vuk Karadžić
- Gojković Andrijana. 1994. Muzički instrumenti – Mitovi i legende, simbolika i funkcija, Beograd
- Hoerburger Felix. 1976. Die zournas - Musik in Griechenland. Verbreitung und Erhaltungszustand. In: Studien zur Music Sudost-Europas, Kurt Reinhard, ed. Beiträge zur Ethnomusikologie, Band 4. Hamburg, Verlag der Musikalienhandlung Karl Dieter Wagner, 28-48
- Hoerburger Felix. 1986. Volksmusikforschung. Aufsätze und Vorträge 1953-1984 über Volkstanz und instrumentale Volksmusik, Laaber-Verlag.
- Koenig Martin and Seeman Sonia Tamar. 2015. *Music of Macedonia - Playing 'Til Your Soul Comes out*. Washington, Music, videos, and notes available at www.folkways.si.edu SFW CD 50415 © 2015 Smithsonian Folkways Recording
- Rice Timothi. 1982. The Surla and Tapan Tradition in Yugoslav Macedonia. Galpin society Journal, 35, 122-137.

Gorancho Angelov (Shtip, Macedonia)*

INTERNATIONAL SCIENTIFIC ARTICLES DISCUSSING THE ZURLA IN R. MACEDONIA (Summary)

The artistic heritage of musical instruments has inspired numerous researchers to study the diverse range of their aspects. This article looks at a wider selection of studies that examined the musical instrument of the zurla in Republic of Macedonia. The insight these studies provide paves the way for a modern field research, opening up a wonderful opportunity for in-depth comparative analyses of the different historical contexts and socio-political events of Republic of Macedonia.

* Gorancho Angelov is MA of Ethno-Musicology and Professor of Music Academy - University "Goce Delchev" in Shtip.